

PE MARGINEA UNUI DECRET DE POLITIE CALLATIAN

DE

TH. SAUCIUC-SĂVEANU

În „Nota” din *Studii clasice*¹, A. Aricescu publică un decret elenistic inedit din Muzeul regional de arheologie Dobrogea, inv. nr. 2 106. Acest decret se găsește pe o placă de marmură (fig. 1), înaltă de 43 cm, lată de 40 cm și groasă de 13,5 cm, găsită în 1958 la vest de satul Potîrnichea (com. Movilița, r. Negru-Vodă), la numai 15 km de Constanța și 35 km de Mangalia.

Textul reprodus acolo cuprinde dispozitivul și este aproape complet; îi lipsește preambulul cu motivarea decretului și cu numele celui distins în acest decret, precum ne lipsesc și unele grupuri de litere din mijlocul și de la sfîrșitul decretului. A. Aricescu arată motivele care-l determină să atribuie, pe bună dreptate, acest decret orașului Callatis.

Este adevărat că tocmai ceea ce ne interesează mai mult lipsește. Nu știm dacă în prescriptul pierdut al acestui decret se găsea anul prin numirea regelui eponim, ca în inscripția nr. 1² a thiasîților și în inscripția nr. 2³ a thiasîților. Nu știm dacă era arătată și luna, care este aceeași în amîndouă inscripțiile sus-citate; nu știm dacă era numit și președintele comitetului executiv al sfatului numit⁴ πραισιμνῶντος Ἀγῆμωνος τοῦ Πυθίωρος și care nu se găsește în inscripție⁵. Totodată, nu știm dacă în prescript era numit propunătorul decretului, care lipsește în inscripția nr. 1, a thiasîților dar se găsește în inscripția nr. 2⁶ a thiasîților. În r. 2/3 citim ἰσο[τε/λ]ίχην, iar în r. 3/4 εἰρή/νης, iar nu forma dorică.

Genitivul ἄσοντος din r. 1 al inscripției din Potîrnichea ar putea fi genitivul patronimicului propunătorului din prescript, care apare în decretul grecești în formula εἶπεν ὁ δεῖνχ τοῦ δεῖνχ.

¹ *Studii clasice*, V, 1963, p. 315 și urm.

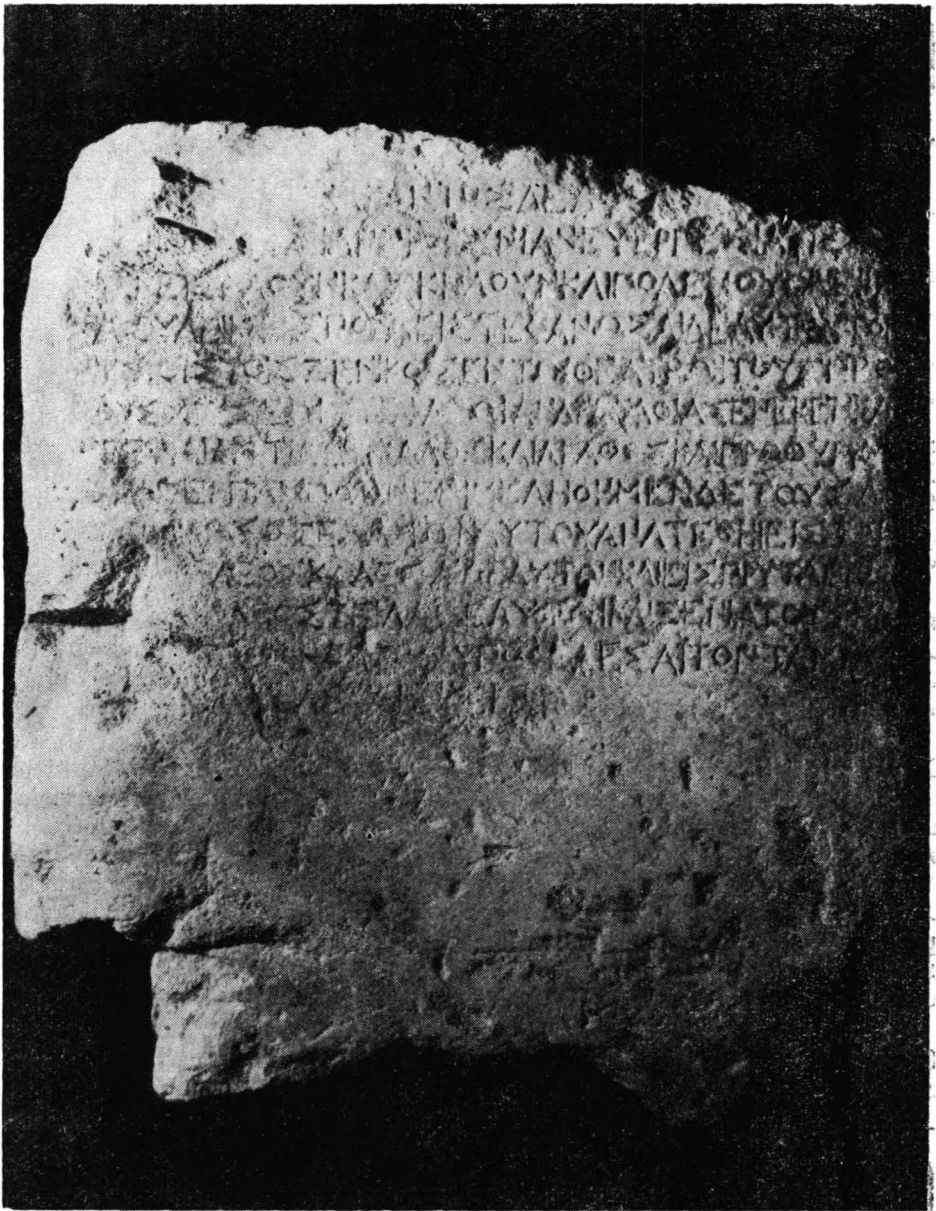
² *Dacia*, I, 1924, p. 128, rîndul 1/2.

³ *Ibidem*, p. 140, r. 1.

⁴ *Ibidem*, p. 128, r. 2/3.

⁵ *Ibidem*, p. 140.

⁶ *Ibidem*, p. 140, r. 3/4.

După această formulă pot urma unul sau mai multe infinitive, care ar putea depinde de un verb, și o frază ca ἔδοξε τᾷ βουλᾷ καὶ τῷ δήμῳ, formula de sancțiune a decretelor care apare și în forma δεδόχθαι.

În r. 6 am aștepta după στεφάνῳ indicarea sumei pentru cununa de aur, precum și în r. 9 arătarea sumei pentru τελαμών, cum se obișnuiește în decretalele din Atena și din altă parte cu formula : ἐκ τῶν εἰς τὰ κατὰ ψηφίσματα ἀναλισ κομένων τῷ δήμῳ⁷.

Motivul încoronării este arătat scurt prin ἀνδραγαθίας ἕνεκεν în r. 6, calitate care se găsește în numeroase decrete de onoare, uneori împreună cu alte calități, ca φιλοτιμία, ἀρετή, εὐνοια, δικαιοσύνη, εὐσέβεια, εὐεργεσία. După L. Robert⁸, în ἀνδραγαθίας s-ar ascunde fapte de război.

În ce privește cele două forme de prepoziție, ἕνεκα și ἕνεκεν, forma ἕνεκεν devine mai frecventă în proza de la începutul secolului al III-lea î.e.n.

La sfârșitul lui r. 8, A. Aricescu completează τοὺς ἀ[γορνομούς?] de la începutul lui r. 9. În august 1963 am putut vedea după alfa urmele unui sigma, care ne îndreaptă înspre cuvântul ἀσ[τυνόμους]. Astynomos este în orașele grecești numele autorității politienești, care este documentată prin inscripții din secolul al IV-lea î.e.n. pînă în secolul al III-lea al e.n. Astynomii aveau *cura urbis et viarum*⁹ în Atena și grija pentru anumite aranjări și serbări religioase. În Atena se depuneau testamentele la astynomi, după Isaios, I, 1,5.

Într-o inscripție din Seleukia pe Kalykadmos, găsită și copiată de profesorul Heberdey, citim : τοὺς ἀστυνόμους ἐπιμελεθῆναι ὅπως ἀναρχρῆ εἰς τὴν στῆλην τῶν προξένων¹⁰.

În inscripția noastră astynomii ar avea grija așezării plăcii în templul lui Herakles din Callatis. J. și L. Robert¹¹ se îndoiesc de completarea ἀγορνομούς și ar prefera cuvântul ἀ[ρχοντας].

În r. 11 nu am putut afla pe piatra din Muzeul din Constanța litera *my*, pe care o citește A. Aricescu și pe care o întrecește cu μ[εριστὰ], „împărțitorii”. Aceștia se găsesc la Histria, unde planificau cheltuielile.

Litera *my* se găsește în inscripția din Potirnichea foarte des, nu totdeauna în formă atât de ireproșabilă ca în r. 9, citeodată într-o formă destul de neglijentă. Dar în locul literei *my*, noi nu putem indica altă literă, care ar rezulta precis din urmele păstrate. Noi vedem acolo numai părțile de jos ale mai multor haste verticale și la urmă un rest de literă rotundă.

Să ne dăm seama care autoritate ar fi chemată să împlinească misiunea de a invita pe cetățeanul-oaspe distins la un banchet în prytaneion și de a-i trimite, la el acasă, cadourile cuvenite. A fost oare un funcționar sau un colegiu de funcționari ?

În r. 5 și urm. este vorba de încoronarea celui distins cu o cunună de aur în teatrul din Callatis. Această misiune, care implică și cheltuiala pentru costul cununii — adeseori este arătată suma de drahme care se cheltuia —,

⁷ Cf. decretul atenian Nikon, fiul lui Nikostratos din Abydos, la Dittenberger, în *Syll*³, I, 341, r. 35/6 din anul 303—302 î.e.n.

⁸ *BÉ, RÉG*, 77, 1964, p. 197, nr. 287.

⁹ Oehler, în *RE*, II, 1895, sp. 1871.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *BÉ, RÉG*, 77, 1964, p. 193, nr. 287.

aveau să o împlinească τούς προβούλους, care formau secția respectivă a sfatului în funcțiune — noi am zice delegație permanentă — și care se identifică cu prytaneis din Atena și de aiurea¹². Acești probuloi sînt menționați de două ori la Callatis¹³.

Invitarea la ospăț în prytaneion (σίτησις ἐμ πρυτανείῳ), care se găsește atît de des în decretule de pretutindeni¹⁴, precum și acordarea și trimiterea de cadouri pentru cel distins la el acasă, atît de frecventă în decretule de politie și proxenie grecești, nu putea să porceadă de la altă autoritate decît de la aceiași probuloi, secția sfatului în funcțiune, care au făcut încoronarea celui distins cu cunună de aur, sau de la un delegat al lor. Este deci logic să presupunem în r. 11 și 12 să fie numiți τούς [προ-/βούλους], iar executarea plății să se facă de către casier (τὸν ταμίαν din r. 12) κατὰ νόμον, care se găsește deseori în decretule.

Este adevărat, noi nu vedem decît partea de jos a mai multor haste verticale și un mic rest de rotunjime.

În r. 10 și urm., J. și L. Robert¹⁵ scriu καλέσαι δὲ αὐτὸν καὶ εἰς πρυτανεῖον τὸν βασιλέα, restituind τὸν βασιλέα, eponimul din Callatis¹⁶.

La începutul lui r. 13 nu se vede nici un singur rest de literă pe o întindere de 13 cm de la marginea din stînga, după care urmează literele ἀναλίσκεται. Cu verbul ἀναλίσκεται se sfîrșește inscripția, după care urmează un vacat de 193 cm la dreapta și un vacat de 18 cm în jos. Verbul ἀναλίσκεται este citeț, numai că în locul literei tau se vede clar o hastă verticală, fără cea orizontală de sus.

Ținînd cont de acest verb, încercăm completarea: [ὄσον καὶ ἄλλοθι] ἀναλίσκεται sau [ὄσον κατὰ νόμον] ἀναλίσκεται. Casierul să plătească cheltuiala cît se cheltuiește de altfel sau cît se cheltuiește după lege.

Această interesantă inscripție poate fi datată după A. Aricescu spre sfîrșitul secolului al III-lea sau la începutul secolului al II-lea î.e.n.

Să încercăm să-i dăm o fixare cronologică, fie și numai relativă, în raport cu inscripția-regină dintre inscripțiile grecești din Callatis (fig. 2) care a fost descoperită de noi¹⁷. Această inscripție nr. 1 a thiasîților este datată din vremea lui basileus Simos, fiul lui Askapiadas, și fixată de noi în secolul al III-lea î.e.n.

Caracterul literelor din inscripția nr. 1 a thiasîților este mult mai îngrijit decît cel al literelor din inscripția din Potîrnichea. Asemănările privesc literele theta, omicron și omega, care sînt de formă mai mică decît celelalte litere înconjurătoare. Litera theta e de forma unui omicron cu un punct în centru. Theta, ca și omicron, sînt puțin mai mici decît omega, care are forma unui cerc deschis în partea de jos și cu două tălpișoare-

¹² Cf. Dittenberger, in *Syll*³, III, 946, r. 14/15, unde τοὶ πρυτάνεις din Astypalaia încronează un agoranom.

¹³ *Rev Phil*, 1939, 152, după L. Robert, *BÉ, RÉG*, 77, p. 193, nr. 287, care ar întregi într-un fragment de decret callatian (Th. Sauciuc-Săveanu, *Callatis, L'archéologie en Roumanie*, 1938, 17), [πρ]οβούλ[ου]ς din luna [Απε]λ[α]ϊον.

¹⁴ Aceasta σίτησις poate fi o singură dată sau pe viață. Vezi W. Dittenberger, in *OGI* 49, r. 12/3, 213/38, 39; 215/14; 218/25 (ἕως ἐν ζῆ) ; 268/15; 329/44 (δὲ τὰ βίου).

¹⁵ *BÉ, RÉG*, 77, 1964, p. 193, nr. 287.

¹⁶ După decretul din *SGDI*, 3 089; Kalinka, *Antike Denkm. Bulg.*, 94; T. Blavatskaia *Villes du Pont occ.*, p. 257, r. 28.

¹⁷ În august 1924, la Haralambie Theocharidis, Mangalia, strada V. Alecsandri nr. 14, azi colțul viran dintre str. V. Alecsandri nr. 9 și 11 și str. I. C. Frimu, și publicată în *Dacia*, I, 1924, p. 126 și urm., nr. 1.

piciorușe. Spre deosebire de inscripția din Potîrnichea, se poate constata la literele din inscripția nr. 1 a thiasitilor o tendință spre curbare a hastelor, în special la literele my, sigma și ypsilon. Alfa are în amîndouă inscripțiile liniuța transversală mai mult dreaptă. Epsilon nu are cele trei liniuțe orizontale egal de lungi, ci liniuța din mijloc este ceva mai scurtă. My are în inscripția thiasitilor linia transversală puțin scurtată; ea nu ajunge pînă la nivelul rîndului, ca la inscripția din Potîrnichea. Pi are în amîndouă inscripțiile hasta a doua verticală mai scurtă. În inscripția thiasitilor, hasta orizontală trece puțin peste punctul de intersecție cu hasta verticală mai scurtă.

Îngroșarea capetelor literelor cu apices este mai accentuată în inscripția nr. 1 a thiasitilor.

După monumentele epigrafice, inscripția thiasitilor, avînd litere mai evoluate, ar fi posterioară celei din Potîrnichea. Noi nu cunoaștem decît secolul, căruia îi aparține inscripția nr. 1 a thiasitilor din anul lui basileus Simos, fiul lui Asklapiadas. Am afirmat¹⁸ că ea aparține vremii din jurul anului 200 î.e.n., deci secolului al III-lea î.e.n. Recent am stabilit identitatea unuia din subscribenții cu numele Nautimos¹⁹, fiul lui Pasiadas, din inscripția nr. 1 a thiasitilor r. 31, coloana stîngă, cu titularul decretului de proxenie din Olbia, Nautimos, fiul lui Pasiadas din Callatis, distins de Olbiopolitani²⁰.

Cum inscripția cu decretul de proxenie din Olbia este datată în secolul al III-lea î.e.n., se confirmă datarea noastră a inscripției nr. 1 a thiasitilor, tot în secolul al III-lea î.e.n.

Monumentele epigrafice arată că inscripția din Potîrnichea e mai veche decît inscripția nr. 1 a thiasitilor. Căruia deceniu din secolul al III-lea î.e.n. îi aparține inscripția din Potîrnichea este greu de precizat. Că ea este anterioară inscripției nr. 1 a thiasitilor s-ar părea că rezultă și din alte considerente.

În r. 9 și 10 ale inscripției din Potîrnichea este numit templul (ἱερόν) lui Herakles. În el avea să fie așezată placa cu decretul de politie al celui distins. Este prima dată că aflăm despre un sanctuar al lui Herakles la Callatis, al cărui cult îl aveau callatienii de la fondarea orașului. Herakles trecea ca fondator al orașului Callatis și pe el l-au adus din Heraklea Pontica primii emigranți greci, care au plecat din oraș de pe coasta sudică a Mării Negre și au debarcat pe coasta apuseană tracă. Monedele autonome callatiane arată chipul lui Herakles cu atributele lui. Și în sculptura și în gliptica callatiană apare Herakles.

Cultul zeului Dionysos îl au grecii din Callatis de la băștinașii traci. Ei țineau la serbătoarea τοῖς Διονυσίοις τοῖς ξενικοῖς, amintită în inscripția din Potîrnichea, r. 5. Dar templul lui Dionysos îl construiesc thiasitii din Calatis abia în vremea lui basileus Simos, fiul lui Asklapiadas²¹, abia în secolul al III-lea î.e.n. Acest templu al lui Dionysos va fi fost mic și de mică importanță, dacă judecăm după contribuțiile benevole modeste (12 χρυσοί; 8 ἀργυροί un număr de 125 ἐργάται. și un cal de

¹⁸ *Dacia*, I, 1924, p. 134.

¹⁹ *Dacia*, N. S., X, 1966, p. 331—333.

²⁰ *IOSPE*, I, 1916, 2, 27, 3 și 9.

²¹ *Dacia*, I, 1924, p. 126 și urm., nr. 1.

²² *BÉ, REG*, 77, 1964, p. 193, nr. 287.

tracțiune), făcînd abstracție de adăpostul curbat și de bolțile templului, a căror construire și le-a luat asupra sa Demosthenes. Templul lui Herakles era mai vechi și probabil de proporții mai mari. În el se așezau decretale de onoare ale callatienilor la ordinele astynomilor.

Numirea templului lui Herakles mi se pare a indica prioritatea în timp a inscripției din Potîrnichea cu decretul de politie votat de poporul și sfatul din Callatis.

Titularul decretului va fi fost poate, după cum au remarcat și J. și L. Robert ²², un cetățean din Tomis care a așezat placa la un loc de cinste și astfel a putut ajunge mai ușor acolo unde a fost găsită.

A PROPOS D'UN DÉCRET DE DROIT DE CITÉ, DE CALLATIS

RÉSUMÉ

Dans la « Note » de la revue « Studii Clasice », p. 315 et suiv. A. Aricescu publie un intéressant décret de *politeia* (droit de cité), de Callatis, trouvé à Potîrnichea, et concernant probablement un citoyen de Tomis.

On fait quelques remarques et compléments parmi lesquels on relève surtout :

Au lieu des *agoranomes* on propose le substantif *astynomes* et à la place de *meristai* le nom de *tous proboulous*.

On établit, par rapport à l'inscription des thiasythes n° 1, la priorité dans le temps de l'inscription de Potîrnichea qui a été mise en place d'honneur à Tomis par son titulaire et qui a échoué ensuite au lieu où elle vient d'être découverte.